

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БЕГМА АНДРІЙ ПЕТРОВИЧ

УДК 343.163

**ПРОКУРОР ЯК СУБ'ЄКТ
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Азаров Юрій Іванович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Лук'янчиков Євген Дмитрович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент
Ляш Андрій Олексійович,
Київський національний університет культури і мистецтв,
професор кафедри кримінального права та процесу

Захист відбудеться 18 березня 2011 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії
внутрішніх справ за адресою: ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий “14” лютого 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Д. Удалова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова в Україні правової держави, для якої людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, висуває на перше місце у сфері правового регулювання суспільних відносин права та свободи людини і громадянина.

Ці положення набувають особливого значення для кримінально-процесуальної діяльності, оскільки вона поєднана з втручанням в особисте життя громадян, обмеженням у випадках, передбачених законом, їх прав і свобод, застосуванням заходів процесуального примусу. Реалізація у кримінальному законодавстві принципів правової держави є органічною передумовою забезпечення прав і законних інтересів громадян, які залучаються до сфери кримінального судочинства.

Одним з державних інститутів, який здійснює нагляд за додержанням і застосуванням законів у державі є Прокуратура України. Її діяльність багатопланова, і одним з напрямків цієї діяльності, є участь прокурора в кримінальному процесі. Здійснюючи нагляд за додержанням законів органами, що ведуть боротьбу зі злочинністю, прокуратурою в 2009 році виявлено та поставлено на облік раніше не зареєстрованих 18926 злочинів, з них унаслідок скасування 18291 постанови про відмову в порушенні кримінальної справи з одночасним порушенням. У 3869 кримінальних справах скасовано постанови про їх порушення. Кількість скасованих постанов про закриття кримінальних справ становить 6214. Скасовано 63664 постанови про зупинення досудового слідства та дізнання. Прокуратурою виявлено та поставлено на облік понад 18 тис. прихованих від обліку злочинів, понад 17 тис. з них – з одночасним скасуванням незаконних постанов про відмову в порушенні кримінальних справ. За результатами розслідування понад 5 тис. (5093) порушених кримінальних справ направлено до суду.

Стосовно ролі і місця прокуратури, як у суспільстві в цілому, так і серед гілок влади існують різні думки, іноді, досить суперечливі. У зв'язку з реформуванням як державних інститутів, так і законодавства взагалі, виникає потреба на науковому рівні вивчити роль органів прокуратури в державній діяльності через призму кримінально-процесуальної діяльності.

Неабияку актуальність має дане питання у зв'язку з вирішенням однієї з найгостріших проблем сучасної науки кримінального процесу і практики, що пов'язана з концептуальним визначенням, яким же бути новому кримінально-процесуальному законодавству України, як оптимально реформувати кримінальний процес, в якому можуть бути істотно обмежені права особи.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження склали наукові праці фахівців у галузі загальної теорії держави та права, кримінального процесу та прокурорського нагляду, інших галузевих правових наук, зокрема, вітчизняних: В.П. Бахіна, І.В. Вернидубова, В.В. Гевка, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, М.В. Джиגי, Е.А. Дидоренка, А.Я. Дубінського, В.С. Зеленецького, П.М. Каркача, Н.С. Карпова, Є.Г. Коваленка, Л.М. Лобойка, В.Т. Маляренка, І.Є. Марочкіна, О.Р. Михайленка,

М.М. Михеєнка, В.В. Молдована, А.Б. Муравіна, Б.О. Навроцького, В.В. Нечепасєва, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, Б.Г. Розовського, Р.Ю. Савонюка, Г.П. Середи, З.Д. Смітєнко, С.М. Стахівського, В.М. Тертишника, А.Р. Туманянц, Л.Д. Удалової, Г.І. Чангулі, О.Б.Червякової, В.П. Шибіко, П.В. Шумського, В.М. Ягодинського; зарубіжних: В.Д. Арсенєва, В.С. Афанасєва, Ф. Багаутдінова, В.С. Бажанова, В.І. Баскова, В.П. Бож'єва, М.М. Гапановича, С.П. Єфімічева, М.В. Жогіна, З.З. Зінатулліна, Л.М. Карнеєвої, О.А. Кожевнікова, М.П. Кузнєцова, О.М. Ларіна, В.А. Ледащева, П.А. Лупинської, М.Ю. Рагінського, Р.Д. Рахунова, В.М. Савицького, Л.А. Сергєєва, М.С. Строговича, М.А. Чельцова, Ф.М. Ягофарова.

Водночас, складність і багатоаспектність даної проблеми і надалі зумовлює нагальну потребу в її вивченні, оскільки ряд попередніх досліджень проводилися досить давно, стосувалися минулих періодів розвитку кримінального судочинства, базувалися на застарілому законодавстві, проводились через призму загальних напрямів досліджень відповідно до їх тематики, а тому окремі важливі положення залишилися не розробленими повністю, носять дискусійний характер.

Внесені у 2001 році досить істотні зміни до КПК України надали прокуророві ряд повноважень не зовсім властивих для органів прокуратури (зокрема, по протокольній формі досудової підготовки матеріалів, щодо зміни обвинувачення в суді). У той же час ряд позитивних позицій втрачено, що виглядає з боку законодавця не зовсім послідовним.

Дисертант прагне розглянути проблеми, пов'язані з інститутом прокуратури у комплексі, запропонувати власне бачення шляхів їх вирішення.

Вибір теми та необхідність проведення конкретного дослідження виникають також у зв'язку з реалізацією Концепції судово-правової реформи, розробкою і прийняттям нового КПК України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2008 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету міністрів України від 1 березня 2006 р. № 116-р; наказу МВС України “Про реформування галузевої системи освіти та забезпечення ступеневої підготовки фахівців для органів внутрішніх справ” від 15 березня 2006 р. № 263; Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008; до Пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004–2009 роки, затверджених наказом МВС України від 5 липня 2004 р. № 755; до Плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у Київському національному університеті внутрішніх справ та плану роботи кафедри кримінального процесу названого закладу. Тема розглянута та схвалена відділенням кримінально-правових наук АПрН України (п. 621, 2005 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* наукового дослідження є розробка питань місця прокурора в кримінально-процесуальній діяльності та її законодавчого врегулювання.

Для досягнення цієї мети автором були поставлені такі завдання:

- з'ясувати сутність діяльності прокурора як суб'єкта кримінального процесу в Україні;
- проаналізувати стан наукових досліджень із зазначених питань;
- визначити місце і роль прокуратури щодо забезпечення законності під час здійснення кримінально-процесуальної діяльності відповідними владними органами держави;
- вивчити та узагальнити слідчу, судову і прокурорську діяльність у ході провадження по кримінальних справах з метою виявлення шляхів вдосконалення;
- вивчити досвід провадження по кримінальних справах у зарубіжних країнах;
- встановити особливості діяльності прокурора в різних стадіях кримінального процесу;
- розробити рекомендації з метою поліпшення практичної діяльності прокурорів у кримінальному судочинстві та внести пропозиції щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері нагляду за додержанням і застосуванням законів.

Предмет дослідження – прокурор як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використано загальний *діалектико-матеріалістичний метод* наукового пізнання дійсності. Вибір та використання певних методів і прийомів наукового пізнання обумовлюється системним підходом. Це дає можливість досліджувати проблеми кримінально-процесуальної діяльності прокурора та розробки шляхів її вдосконалення. *Системний метод* використовувався під час встановлення головних чинників, що визначають шляхи вдосконалення діяльності прокурора в сучасних умовах (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1). *Історико-правовий метод* застосовано під час аналізу повноважень прокурора на стадії порушення кримінальної справи та під час судового розгляду в різні часи функціонування правової системи України (підрозділи 1.1, 1.3, 2.2.1, 3.1). Використання *порівняльно-правового методу* сприяло аналізу кримінально-процесуального законодавства зарубіжних держав (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 3.1). Дослідження проблем на стадії досудового розслідування кримінальної справи та пошуку шляхів їх вирішення забезпечило використання *логічного методу* (підрозділи 1.1, 1.3). Застосовано також *статистичний метод* (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 3.1) і *соціологічні методи* (опитування) (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1) при проведенні анкетування.

Емпіричною базою дисертації є дані узагальнення практики кримінально-процесуальної діяльності слідчих органів, прокуратури, суду, публікації в періодичних виданнях, довідкова література, відомчі аналітичні матеріали та інші документи, що містять інформацію з досліджуваної проблеми. Також дані, одержані внаслідок вивчення 126 кримінальних справ та дані опитування за спеціально розробленими дисертантом анкетами 118 слідчих, 87 працівників

прокуратури та 45 суддів з м. Києва, Київської, Кіровоградської та Полтавської областей. Використовувався особистий практичний досвід дисертанта, що був набутий за час роботи у слідчому підрозділі МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним з перших в українській юридичній науці комплексним дослідженням кримінально-процесуальної діяльності прокурора після проведення “малої судової реформи” у період розробки нового КПК України. Найбільш вагомими результатами дослідження, що характеризують особистий внесок автора в розробку зазначеної проблеми, полягають у наступних положеннях, висновках і пропозиціях:

вперше:

– зроблено висновок про те, що прокурор наділений не властивими йому повноваженнями щодо порушення справи, обрання запобіжного заходу та складання обвинувального висновку по протокольній формі досудової підготовки матеріалів. Дані повноваження пропонується покласти на органи дізнання;

– обґрунтовано потребу в уточненні повноважень прокурора в стадії порушення кримінальної справи щодо прийняття рішень за результатами перевірки заяв і повідомлень про злочини;

– запропоновано ряд змін та доповнень до законодавства щодо заявлення та підтримання прокурором цивільного позову в кримінальному процесі та участі прокурора у судовому засіданні;

удосконалено:

– систему критеріїв розмежування питання про те, в яких випадках зміна кваліфікації злочину або суті обвинувачення можлива у судовому засіданні, а в яких потребує повернення справи на додаткове розслідування;

дістали подальшого розвитку:

– положення щодо зміни повноважень прокурора при порушенні кримінальних справ відповідно до ст. 27 КПК України (справи приватного обвинувачення);

– наукова думка, що під час досудового розслідування прокурор поряд з функцією нагляду за дотриманням законів здійснює також і процесуальне керівництво органами дізнання і досудового слідства;

– обґрунтування необхідності розширення повноважень прокурора щодо можливості самостійно закрити кримінальну справу у зв'язку із закінченням строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, якщо в ході дізнання та досудового слідства не встановлено особу, яка вчинила злочин, та у зв'язку з декриміналізацією діяння.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та впроваджені у:

– *законодавчу сферу* – для внесення змін і доповнень до чинного Кримінально-процесуального кодексу України, доопрацювання проекту нового КПК України (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя від 2 лютого 2011 р.);

– *навчальний процес та науково-дослідну діяльність* (акт впровадження Національної академії прокуратури України від 6 вересня 2010 р. та акт

впровадження Державного вищого навчального закладу “Українська академія бізнесу та підприємництва” від 14 квітня 2009 р.);

– *систему службової підготовки та практичну діяльність* органів досудового слідства МВС України (акт впровадження ГСУ від 29 червня 2006 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні результати роботи доповідались на науково-практичних конференціях та семінарах: науково-теоретичній конференції навчально-наукового інституту управління НАВСУ “Україна 2005: поступальна хода до верховенства права” (м. Київ, 2005 р.); Міжнародному семінарі “Правові засади ведення слідства” за участю представників Вищої Національної школи поліції м. Ліона та головного управління прикордонної поліції Французької Республіки (м. Київ, 2005 р.); міжвузівській курсантській (студентській) науково-теоретичній конференції “Правове забезпечення взаємодії оперативних підрозділів та слідчих апаратів у розкритті та розслідуванні злочинів” (м. Київ, 2005 р.); науково-теоретичній конференції молодих та майбутніх вчених, присвяченої створенню Академії управління МВС “Проблеми підвищення ефективності державного управління в правоохоронній діяльності” (м. Київ, 2006 р.); науково-практичній конференції “Кримінальний процес України в контексті європейських стандартів судочинства” (м. Київ, 2007 р.); Першому міжнародному науково-практичному семінарі “Судово-балістичні дослідження та суміжні галузі знань” (м. Київ, 2009 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання реформування правової системи України” (м. Луцьк, 2009 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції “Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні” (м. Запоріжжя, 2010 р.); міжнародному науково-практичному семінарі “Криміналістичне забезпечення розслідування та розкриття злочинів” (м. Київ, 2010 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, викладені автором у дев’яти публікаціях, чотири з яких опубліковані у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації обумовлена метою і предметом дослідження, відповідає логіці наукового пошуку і вимогам ВАК України та складається із вступу, трьох розділів, що охоплюють дев’ять підрозділів, висновків, 11 додатків та списку використаних джерел (295 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 234 сторінки, з них загальний обсяг тексту – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, ступінь наукової розробки проблеми дослідження, його науково-теоретична основа; зв’язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об’єкт, предмет, основна мета і конкретні завдання дисертації, її основні нормативно-правові джерела, емпірична база; охарактеризовано теоретико-методологічну базу дослідження, особистий внесок здобувача, наведено дані щодо їх апробації, публікацій та практичної реалізації результатів дослідження. У

концентрованому вигляді сформульовані положення щодо наукової новизни, теоретичного й практичного значення досягнутих у ході дослідження результатів, які виносяться на захист.

Розділ 1 “Діяльність прокурора в стадії порушення кримінальної справи” складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. “Прийняття заяв та повідомлень про злочини, їх реєстрація” присвячений вивченню діяльності прокурора як суб’єкта кримінального процесу щодо прийняття заяв та повідомлень про злочини, їх реєстрації, яка забезпечує не лише швидке та повне розкриття злочину, але й є гарантією обґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винуватих у вчиненні злочину, та запобіганню випадків притягнення невинуватих.

Проведений аналіз наукової літератури та статистичних даних дає підстави зробити висновок про те, що відмова в прийнятті заяви чи повідомлення, укриття злочинів від обліку або несвоєчасна їх реєстрація, необґрунтована відмова в порушенні кримінальної справи або необґрунтоване її закриття – ось основні порушення, які здійснюються на даному етапі кримінального судочинства.

Автор відмічає, що, взагалі на законодавчому рівні питанню прийняття, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про злочини не приділено достатньої уваги. У розділі другому КПК України є норми, присвячені заявам і повідомленням, однак вони не регулюють всього комплексу суспільних відносин, що стосуються цієї проблеми. Більш детально регламентують даний порядок відомчі нормативні акти, та як справедливо відмічається в науковій літературі (В.С. Зеленецький, Л.М. Лобойко), при всій цінності цих інструкцій, вони регламентують діяльність лише одного окремого відомства.

Підтримується пропозиція щодо доцільності більш детальної правової регламентації усіх аспектів досліджуваної діяльності правоохоронних органів у кримінально-процесуальному законодавстві. Таку точку зору підтримують і 28,7 % опитаних працівників прокуратури та 29,7 % працівників слідчих підрозділів. Автором пропонуються зміни та доповнення норм КПК України, що регулюють порядок та строки реєстрації заяв і повідомлень.

Розглядаючи приводи до порушення кримінальної справи, які одночасно є й приводами до початку попередньої перевірки інформації про вчинені або підготовлювані злочини, аналізуючи наукову думку, пропонується розширити перелік приводів, закріплених у ст. 94 КПК України.

Аналізуючи завдання, покладені на прокуратуру, а також вимоги кримінально-процесуального законодавства та відомчих нормативних актів, робиться висновок про те, що діяльність прокурора в початковій стадії кримінального процесу буде відповідати необхідному рівню, якщо він забезпечить порушення кожної кримінальної справи, однак лише при наявності на те законних приводів і достатності підстав, які передбачені ст. 94 КПК України.

У підрозділі 1.2. “Перевірка прокурором заяв та повідомлень про вчинені чи підготовлювані злочини” йдеться про роль прокурора під час здійснення попередньої перевірки по заявам і повідомленням про злочини.

Обґрунтованість як порушення кримінальної справи, так і відмови в цьому – одна з незмінних вимог, що ставляться до всіх органів та посадових осіб, які мають право вирішувати питання про порушення кримінальних справ.

Здійснюючи перевірку підстав до порушення кримінальної справи прокурор повинен усвідомлювати, що вона має здійснюватися в межах фактичної необхідності і не підміняти дізнання та досудове слідство. Але якщо наявність ознак злочину викликає сумнів, така перевірка не тільки бажана, але й необхідна, вона є однією з гарантій законності і обґрунтованості порушення справи.

У результаті дослідження наукової думки, даних опитування практичних працівників, підтримується пропозиція (В.Т. Маляренко) про встановлення строку розгляду заяв, повідомлень та інших відомостей про злочини не більше п’яти діб, а при необхідності провести перевірку – не більше 15 діб з моменту одержання або виявлення відомостей про злочин. У виняткових випадках зазначені строки можуть бути продовжені прокурором району, міста до одного місяця, прокурором області до двох місяців і Генеральним прокурором України або його заступниками до трьох місяців.

Проведений аналіз, систематизація й узагальнення емпіричного матеріалу щодо проведення додаткової перевірки заяв та повідомлень після скасування прокурором постанов про порушення чи про відмову в порушенні кримінальних справ, дозволили дійти висновку про те, що в КПК України питання про таку перевірку та про її строки не урегульовано досить чітко, що на практиці призводить до необґрунтованої тяганини в прийнятті рішень. Як правило, матеріали для додаткової перевірки направляються прокурором разом з постановою про скасування прийнятого рішення із посиланням на ст. 227 КПК України. Однак зазначена стаття не містить повноважень прокурора на направлення матеріалів для проведення додаткової перевірки. Не передбачені такі повноваження і в ст. 100 КПК України. Підтримується висловлена в науковій літературі пропозиція (М.А. Погорецький) про необхідність передбачити право прокурора скасовувати безпідставно винесені постанови про порушення чи про відмову в порушенні справи з направленням матеріалів на додаткову перевірку, одночасно встановивши і строк її проведення. Цей строк повинен встановлюватися прокурором в межах одного місяця. При цьому прийняте нове рішення має бути погодженим з прокурором, який скасував попереднє. Підтримують таку думку і практичні працівники: 88,1 % опитаних працівників слідчих підрозділів та 94,3 % опитаних працівників прокуратури. Автором пропонується змінений і доповнений варіант редакції ч. 4 ст. 100 КПК України.

Досліджується право прокурора брати участь у слідчих діях, провадження яких дозволено до порушення кримінальної справи, а в необхідних випадках, особисте їх проведення. Автор дійшов висновку про те, що значення участі прокурора під час проведення слідчої дії (зокрема, огляду місця події), як в

активній так і в пасивній формі, виходить далеко за межі забезпечення законності тільки цієї слідчої дії. Особисте сприйняття й оцінка обстановки на місці проведення слідчої дії дозволяють прокурору більш успішно планувати і здійснювати нагляд протягом усього подальшого розслідування, правильно оцінювати отримані шляхом проведення інших слідчих дій докази.

Аналізуючи наукову літературу, законодавчі акти зарубіжних країн, автор робить висновок про те, що в правовій сфері домінує думка про можливість розширення кола слідчих дій, проведення яких можливе до порушення провадження в справі. Про необхідність такого розширення висловлюються і практики: 56,3 % опитаних працівників прокуратури і 60,2 % працівників слідчих підрозділів. Хоча 57,8 % опитаних суддів висловилися про його недоцільність. Підтримуючи загалом таку позицію, дисертант, однак, вважає, що такі слідчі дії можуть бути проведені або у виключних випадках, або у разі, коли без них неможливо встановити наявності чи відсутності ознак злочину. При цьому перелік таких слідчих дій має бути чітко визначеним у кримінально-процесуальному законодавстві.

Підрозділ 1.3. “Вирішення заяв і повідомлень про злочини та повноваження прокурора при прийнятті процесуальних рішень” присвячений ролі прокурора при прийнятті процесуальних рішень за заявами і повідомленнями про злочини, що визначається тим становищем, яке дана стадія займає в кримінальному судочинстві. Вона є початковою стадією кримінального процесу. Порушення справи як акт накладає свій відбиток на всю подальшу діяльність як органів розслідування, так і прокуратури та суду.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, наукову думку, автор робить висновок про недоцільність покладення на прокурора обов'язку порушувати провадження в кожній кримінальній справі чи обов'язково погоджувати таке рішення, як це пропонується авторами проекту КПК України. Підтверджують таку позицію і результати анкетування практичних працівників слідчих підрозділів – 72,0 % опитаних.

Дослідження питання оптимізації та недопущення тяганини під час попередньої перевірки обумовлено тим, що норма, яка визначає повноваження прокурора при здійсненні нагляду за законністю порушення кримінальної справи, не вказує на його право відмовити в порушенні справи у зв'язку зі скасуванням постанови про її порушення. По такій заяві чи повідомленню необхідно знову приймати рішення в порядку ст. 97 КПК України.

Автором пропонується доповнення до ч. 3 ст. 100 КПК України про те, що коли справу порушено без законних підстав і по ній ще не проводилися слідчі дії, скасовуючи рішення про порушення кримінальної справи, прокурор повинен мати право винести мотивовану постанову про відмову в її порушенні, або постанову про направлення матеріалів для проведення додаткової перевірки. При цьому прокурор має встановити строк такої перевірки.

Аналізуючи питання спрощеного провадження по кримінальним справам, дисертантом встановлено, що необхідність і доцільність його існування сьогодні визнана більшістю вченими як такого, що уможливило поєднувати якість та швидкість кримінального судочинства, забезпечує його гнучкість і спеціалізацію.

Застосування спрощеного розслідування наближає покарання винуватої особи до моменту вчинення злочину і тим самим підвищує ефективність кримінально-правового впливу на правопорушників. Однак, щодо місця і ролі прокурора під час вирішення питання про порушення кримінальної справи за матеріалами протокольної форми досудової підготовки матеріалів, то в процесі дослідження, аналізуючи наукову літературу, дані статистичної звітності, результати проведеного анкетування, було зроблено висновок, що останній наділений не властивими йому повноваженнями. Дисертант пропонує покласти їх на органи дізнання.

У межах підрозділу автором досліджувалося питання порушення прокурором кримінальних справ приватного обвинувачення, зокрема, право прокурора порушити справу при відсутності скарги потерпілого.

Піддано критичному осмисленню право прокурора порушити кримінальну справу приватного обвинувачення чи вступити в порушену у зв'язку з її особливим громадським значенням, що фактично цілком залежить від розсуду прокурора. Аналізуючи думки науковців, а також законодавство інших країн, автор обґрунтовує висновок про те, що варто було б виключити з КПК України таку підставу для порушення чи вступу прокурора в кримінальну справу приватного обвинувачення. Крім того, порушення кримінальної справи приватного обвинувачення прокурором не повинно позбавляти приватних осіб можливості примирення, однак така справа може бути закрыта лише за згодою прокурора. Підтримують таку позицію і 51,7 % опитаних працівників прокуратури та 91,1 % опитаних суддів.

Розділ 2 “Роль і місце прокурора під час досудового розслідування кримінальних справ” складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 2.1. “Здійснення прокурором процесуального керівництва розслідуванням” присвячений юридичній сутності такої діяльності прокурора.

Аналіз юридичної літератури свідчить, що прокурор у стадії досудового розслідування поряд з функцією нагляду за дотриманням законів здійснює також і процесуальне керівництво органами дізнання і досудового слідства незалежно від їх відомчої приналежності. На практиці постійно здійснюється оперативне втручання прокурора в процес розслідування, що дозволяє правильно визначити головний напрям у діяльності слідчого по справі. Він керує діяльністю органів розслідування, щоб надалі обґрунтувати обвинувачення перед судом.

При здійсненні нагляду за діяльністю органів дізнання і досудового слідства повноваження прокурора носять владно-розпорядницький характер, оскільки його пропозиції і вказівки для особи, яка проводить дізнання чи слідчого є обов'язковими. Виключним правом прокурора, що підтверджує владно-розпорядчий характер його повноважень, зокрема, є прийняття ним по порушеній кримінальній справі процесуальних рішень, наприклад, постанови про притягнення особи як обвинуваченого, порушення або закриття кримінальної справи, зупинення по ній провадження і складання ним нового обвинувального висновку.

Здійснюючи процесуальне керівництво розслідуванням прокурор має право давати органам дізнання і досудового слідства вказівки про розслідування

злочинів, скасовувати їх незаконні і необґрунтовані постанови, усувати особу, що проводить дізнання, чи слідчого від подальшого ведення розслідування, вилучати справи від одного органу розслідуванням і передавати їх іншому органу.

Вказівки прокурора можуть бути дані будь-якому слідчому чи органу дізнання, по будь-якій справі, у будь-який момент провадження розслідування, щодо будь-якої процесуальної чи слідчої дії. Вказівки даються прокурором в письмовій формі, що допомагає йому контролювати повноту і строки їх виконання. Дисертант вважає, що такі вказівки повинні підлягати обов'язковому приєднанню до справи.

На підставі проведеного дослідження автор дійшов висновку про недоцільність позбавлення слідчого можливості не виконувати вказівок прокурора при незгоді з ними, як це пропонують автори проекту КПК України № 1233. Надаючи право слідчому не виконувати вказівки прокурора у окремих випадках, закон забезпечує оцінку доказів за його внутрішнім переконанням при прийнятті процесуальних рішень по кримінальній справі.

Треба відзначити, що з одного боку, – зміцнення процесуальної самостійності слідчого шляхом розширення його повноважень самостійно приймати рішення по кримінальній справі у відповідності зі своїм внутрішнім переконанням, а з іншого боку – передбачені в кримінально-процесуальному законі можливості прокурора вчасно втрутитися у хід розслідування з метою виявлення порушень вимог закону та їх усунення, є засобом підвищення ефективності діяльності органів дізнання та досудового слідства в охороні прав і законних інтересів громадян, суспільства, держави.

Елементом процесуального керівництва є участь прокурора у розслідуванні, що є реалізацією принципу безпосередності у кримінальному процесі. Щоб правильно організувати хід розслідування в справі, прокурору необхідно мати не тільки високу кваліфікацію, а й повну інформацію про матеріали справи.

Дисертант акцентує увагу на тому, що розслідування не повинно домінувати у діяльності прокурора, оскільки для цього є спеціальний суб'єкт – слідчий. Лише у необхідних випадках, визначених у законі, прокурор може і повинен особисто вести розслідування по будь-якій справі.

Підрозділ 2.2. “Роль прокурора при погодженні рішень слідчого чи органу дізнання” складається з трьох пунктів.

У пункті 2.2.1. “Рішення, які обмежують свободу та особисту недоторканність громадян” досліджуються питання погодження рішень слідчого або органу дізнання щодо обмежень свободи чи особистої недоторканності громадян під час розслідування кримінальної справи.

Верховна Рада України, сприйнявши міжнародні стандарти щодо судового контролю за дотриманням прав і свобод людини на досудовому слідстві, визначила і обов'язки прокурора з перевірки законності, що є додатковим засобом забезпечення прав і законних інтересів особи. Тим не менше, дисертант вважає, що судовий контроль за досудовим слідством не підміняє прокурорського нагляду, ці

форми процесуального контролю органічно поєднуються з метою ефективного захисту прав і законних інтересів учасників процесу на досудовому слідстві.

Слід зазначити, що ефективність судового контролю та прокурорського нагляду впливає на такий важливий компонент досудового слідства, як інститут процесуального примусу. Саме ці форми процесуального контролю, у їх поєднанні, забезпечують дотримання європейських стандартів у захисті прав та законних інтересів суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності.

Відповідно до ст. 25 КПК України прокурор повинен брати участь у прийнятті всіх найважливіших рішень, до числа яких належить, зокрема, вирішення питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Дисертант, аналізуючи наукову думку, положення діючого кримінально-процесуального законодавства та проекту КПК, пропонує внести доповнення до ст. 165-2 КПК України про те, що при погодженні подання слідчого, у необхідних випадках, прокурор повинен допитати підозрюваного чи обвинуваченого, а неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого – в усіх випадках. У випадках відмови слідчому у погодженні подання прокурор має винести постанову, в якій мотивувати причини відмови. Таке рішення прокурора має унеможливити розгляд подання в суді.

Стаття 156 КПК України встановлює порядок продовження строку тримання під вартою, згідно з яким, подання слідчого має погоджуватися з прокурором відповідного рівня. Однак, дисертант підтримує висловлену в науковій літературі позицію (М.Л. Мичко, М.В. Косюта), що це може відбутися лише в тому випадку, коли замість вищестоящего прокурора подання погоджено з прокурором нижчого рівня. Якщо подання підтримав вищестоящий прокурор, то це має таке ж юридичне значення, як і подання, підтримане прокурором належного рівня. Даний висновок впливає з принципу централізації прокурорської системи.

У пункті 2.2.2. “Рішення, які обмежують конституційні права громадян на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції” детально аналізується механізм реалізації таких повноважень прокурора.

Конституція України і чинний КПК встановлюють особливий порядок застосування і контролю за застосуванням означених вище примусових заходів.

Зокрема, враховуючи, що при проведенні огляду житла чи іншого володіння особи втручання у сферу приватного життя громадян є таким, як і під час обшуку, провадження огляду без постанови суду має бути обґрунтовано у протоколі слідчої дії шляхом зазначення причин, які обумовили її проведення у такий спосіб, та протягом доби копію протоколу має бути надіслано прокуророві, що дозволить останньому перевірити обґрунтованість і законність її проведення, а за наявності до того підстав реагувати відповідним чином. Аналогічно слід діяти і у випадках провадження обшуку без санкції прокурора. Відповідні зміни та доповнення автор пропонує внести у чинний КПК (ч. 4 ст. 177, ч. 7 ст. 190 КПК України).

У результаті дослідження чинного кримінально-процесуального

законодавства проектів КПК України, результатів опитування практичних працівників (77,1 % опитаних працівників слідчих підрозділів та 74,7 % опитаних працівників прокуратури), дисертант дійшов висновку, що процесуальна форма проведення огляду приміщень дипломатичних представництв має бути аналогічною порядку проведення в них обшуку і виїмки. Важливість ролі прокурора під час проведення цих слідчих дій полягає в тому, що він, будучи обов'язковим їх учасником, здійснює контроль законності їх проведення. У разі необхідності прокурор має право надати допомогу слідчому в провадженні слідчих дій, чи провести їх самостійно.

Стосовно забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна, на думку дисертанта, яка обумовлена аналізом норм КПК України, варто доповнити ч. 1 ст. 126 положенням, що накладення арешту на майно, яке знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, а також на її вклади, здійснюється за рішенням суду на підставі подання слідчого чи органу дізнання, погодженого з прокурором.

У пункті 2.2.3. *“Рішення про направлення справи до суду для вирішення питання про закриття кримінальної справи та звільнення особи від кримінальної відповідальності”* досліджуються питання процесуальної форми погодження прокурором таких рішень слідчого.

Згідно ст. 240 КПК України участь прокурора при попередньому розгляді справи суддею є обов'язковою. На даній стадії одним із рішень, які приймає суддя, є закриття кримінальної справи і саме правова позиція прокурора впливає на можливість його прийняття.

У разі, коли прокурор не згоден з рішенням слідчого, то, як слушно зауважує М.А. Погорецький, у таких випадках він повинен скласти два окремих документи – постанову про скасування рішення слідчого і вказівки про проведення додаткових слідчих дій.

Досліджуючи питання закриття кримінальної справи, дисертант на підставі аналізу наукової літератури, чинного кримінально-процесуального законодавства та думок практичних працівників (86,2 % опитаних працівників прокуратури та 88,9 % опитаних суддів) дійшов наступних висновків. У разі порушення справи і в процесі її розслідування, коли пред'явлене обвинувачення не підтвердилось, прокурор повинен мати право закрити її та припинити кримінальне переслідування особи. Аналогічно прокурор повинен мати право самостійно закрити кримінальну справу у зв'язку із закінченням строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, якщо в ході дізнання та досудового слідства не встановлено особу, яка вчинила злочин, та у зв'язку з декриміналізацією діяння. Процесуальний порядок прийняття прокурором такого рішення сприятиме ефективному та оперативному розгляду даного питання.

У підрозділі 2.3. *“Заявлення та підтримання прокурором цивільного позову в кримінальному процесі”* розглядаються проблеми діяльності прокурора щодо заявлення чи підтримання цивільного позову в кримінальному процесі.

На відміну від цивільного процесу, де особи, які беруть участь у справі, можуть вільно розпоряджатися своїми матеріальними і процесуальними правами

(диспозитивність), у кримінальному процесі діє принцип публічності. Це стосується і випадків, коли прокурор пред'являє або підтримує поданий потерпілим цивільний позов про відшкодування збитків, заподіяних злочином. Тобто, за наявності випадків, коли цього вимагає охорона інтересів держави, а також громадян, які за станом здоров'я та з інших поважних причин не можуть захистити свої права на прокурора має покладатися обов'язок пред'явити цивільний позов або підтримати вже пред'явлений.

Автор дійшов висновку, що, заявляючи або підтримуючи заявлений цивільний позов, прокурор захищає права юридичних та фізичних осіб. На нього покладаються обов'язки доказування його підстав і розміру, незалежно від участі в процесі доказування самої особи, якій завдано матеріальної шкоди злочином.

Дисертантом робиться висновок, що за наявності умов, коли потерпіла від злочину фізична особа за станом здоров'я не може самостійно надати необхідних доказів щодо завданої шкоди, орган розслідування зобов'язаний зібрати їх шляхом проведення слідчих дій. Однак, якщо особа може надати необхідні документи, пов'язані з заявленим позовом, але не бажає це робити у зв'язку з наявністю інших поважних причин (матеріальна чи службова залежність від обвинуваченого тощо), то на неї має поширюватися обов'язок, передбачений ч. 3 ст. 50 КПК України.

Підтримується висловлена в науковій літературі думка, що заявити про прийняття на себе обов'язку підтримати позов, так само як і пред'явити цивільний позов, прокурор повинен до початку судового слідства.

Розділ 3 “Прокурор у судових стадіях кримінального процесу” складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 3.1. “Участь прокурора в судовому засіданні”. Метою процесуальної діяльності прокурора на даній стадії кримінального процесу є реалізація функції обвинувачення.

Здобувач підтримує позицію В.С. Зеленецького, що державне обвинувачення виникає з моменту, коли прокурор досліджує обвинувальний висновок і всі матеріали кримінальної справи. У межах своєї компетенції прокурор може особисто виступити обвинувачем у будь-якій справі. Його роль особлива, однак, дисертант погоджується з висловленою в науковій літературі думкою С. Матієка, що служіння державним інтересам не повинне перетворювати прокурора у процесуальну фігуру з винятковими правами. Згідно чинного законодавства прокурор є лише одним із учасників судового розгляду і користується рівними з іншими учасниками правами щодо подання доказів, участі в їх дослідженні і заявленні клопотань. На ньому лежить основний обов'язок доказування в судовому розгляді.

Що стосується відмови прокурора від обвинувачення, то на підставі аналізу наукової літератури та законодавства зроблено висновок про те, що така відмова є перешкодою для подальшого розгляду справи (за умови, що потерпілий не бажає самостійно в подальшому підтримувати обвинувачення). Відмовитися від обвинувачення у разі, коли в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що дані судового слідства не підтверджують пред'явленого підсудному

обвинувачення є не тільки правом, а й обов'язком прокурора. Щодо моменту відмови прокурора від обвинувачення, то останній повинен мати право зробити це вже під час доповіді про можливість призначення справи до судового розгляду.

У підрозділі 3.2. *“Процесуальні особливості участі прокурора в розгляді кримінальних справ у суді апеляційної та касаційної інстанцій”* йдеться мова про процесуальні особливості участі прокурора в провадженнях по перевірці вироків, постанов і ухвал суду.

Дослідивши діяльність прокурора в суді апеляційної інстанції, думку вчених щодо проблем внесення апеляцій (В. Долежан, Ю. Полянський, М. Шорін, К. Матвієнко), нормативні акти, які регламентують таку діяльність прокурора, а також враховуючи централізацію прокурорської системи, дисертанту видається правильною позиція, що право внесення апеляцій на судові рішення слід надати прокурору, який безпосередньо підтримував обвинувачення в суді, а також прокурору вищого рівня.

Генеральний прокурор України в наказі № 5 від 19 вересня 2005 року зазначає, що допускати заміну державних обвинувачів можливо тільки у виняткових випадках. Аналізуючи наукову літературу, дані опитування практичних працівників (59,8 % від усіх опитаних працівників прокуратури), дисертант вважає, що глава 30 КПК України має містити норму наступного змісту: *“Державне обвинувачення може підтримувати група прокурорів. Державний обвинувач в апеляційному суді може бути замінений, якщо в ході судового розгляду виявиться неможливість його подальшої участі у справі. Прокурору, який знову вступив у справу, апеляційний суд повинен надати час для ознайомлення з матеріалами справи і підготовки до участі в судовому розгляді. Заміна прокурора в апеляційній інстанції не тягне за собою повторення дій, які на той час вже були здійснені в суді, якщо прокурор не заявив такого клопотання”*.

Порушуючи питання про перегляд судових рішень, які набрали законної сили, прокурори розв'язують по суті такі ж завдання, як і при підтриманні державного обвинувачення у суді першої інстанції. З урахуванням принципів побудови органів прокуратури, вищестоящий прокурор повинен мати право внести доповнення або зміну в касаційне подання, якщо прокурор, що вніс подання, не може цього зробити сам з якихось об'єктивних причин.

Дисертанту видається правильною позиція, що в дебатах сторін першим повинен виступати прокурор, навіть у тому випадку, якщо підставою для апеляційного перегляду справи є не його подання, а скарга інших учасників процесу, адже навіть у цьому випадку прокурор повинен відстоювати свою позицію, позицію державного обвинувачення, яка можливо і була задоволена судом першої інстанції, але зараз перевіряється в суді апеляційному.

У підрозділі 3.3. *“Відновлення справ у зв'язку з нововиявленими обставинами”* досліджуються питання діяльності прокурора у випадках відновлення справ у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Законодавець встановив (ч. 1 ст. 400-8 КПК), що заяви про перегляд справи

заінтересовані особи, підприємства, установи, організації і посадові особи подають прокуророві. З метою перевірки заяви прокурор вправі витребувати справу із суду. Дисертант, у процесі дослідження дійшов висновку, що заяви про нововиявлені обставини можуть бути подані також органу дізнання, слідчому та до суду по місцю проживання чи перебування заявника, а вже в обов'язки останніх входить направити її за належністю. Провадження у справі в зв'язку з нововиявленими обставинами може бути порушене тим прокурором, на території діяльності якого були виявлені такі обставини чи розслідувалась кримінальна справа, про відновлення якої ставиться питання.

Враховуючи, що розслідування нововиявлених обставин прокурор може доручити органу дізнання чи слідчому, то й проводити попередню перевірку заяви мають вони.

Видається, що коли прокурор під час перевірки матеріалів розслідування й висновку нижчестоящего прокурора не вбачає підстав для відновлення справи, він може закрити провадження винесенням відповідної постанови. Якщо прокурор виявить порушення закону чи неповноту розслідування і вважатиме, що можливе їх виправлення, то він має винести постанову про повернення справи для проведення додаткового розслідування.

Для ефективнішого використання можливості застосування інституту відновлення справ у зв'язку з нововиявленими обставинами в КПК України потрібно чітко визначити коло осіб, які вправі подавати заяви про нововиявлені обставини; суб'єктів, які будуть уповноважені на здійснення початкової перевірки нововиявлених обставин; визначити строки її проведення; надати можливість суб'єктам проведення перевірки заяв можливості відібрання пояснень у всіх осіб, крім випадків заборонених законом; зобов'язати прокурора виносити постанову про відмову у відновленні провадження у справі у зв'язку з нововиявленими обставинами при не підтвердженні інформації в заяві про нововиявлені обставини, про що повідомляти заінтересованих осіб.

Автором розглядаються особливості проведення перевірки нововиявлених обставин, зокрема, коли мова йде про перевірку заяв, в яких міститься інформація про зловживання самим прокурором. У такому випадку розгляд нововиявлених обставин і їх перевірку повинен здійснювати прокурор області або за його дорученням прокурор, який не здійснював розслідування чи нагляд і не підтримував обвинувачення в суді у даній справі. Бажано щоб перевірка інформації про такі нововиявлені обставини проводилася правоохоронним органом іншої адміністративно-територіальної одиниці. Пропонується ч. 2 ст. 400-8 КПК доповнити положенням: "Забороняється проведення перевірки особами, які приймали рішення у справі".

ВИСНОВКИ

У **висновках** викладено наукові та практичні результати дослідження, сформульовано пропозиції та рекомендації щодо використання здобутих результатів. Серед основних висновків дисертантом виділено такі:

У дисертації проаналізовано стан наукових досліджень, наукові позиції процесуалістів, чинне кримінально-процесуальне законодавство та проект КПК України з метою з'ясування ролі, значення та особливостей діяльності прокурора як суб'єкта кримінального процесу в різних його стадіях. У результаті цього виявлено загальні теоретичні та практичні проблеми такої діяльності.

Дисертантом розроблено рекомендації з метою поліпшення практичної діяльності прокурорів у кримінальному судочинстві та внесено пропозиції щодо подальшого вдосконалення закону України "Про прокуратуру", чинного КПК та проекту КПК України, які регламентують цю діяльність.

Для урегулювання порядку прийняття, забезпечення повноти реєстрації і законності вирішення заяв і повідомлень про злочини дане питання необхідно більш детально регламентувати в кримінально-процесуальному законодавстві.

Перелік приводів до порушення кримінальної справи, зазначений в ч. 1 ст. 94 КПК необхідно розширити.

Частину 3 ст. 100 КПК України необхідно викласти в наступній редакції: "Якщо справу порушено без законних підстав, прокурор закриває її, а у випадках, коли в цій справі ще не провадилося слідчих дій, скасовує постанову про порушення справи і виносить постанову про відмову в порушенні справи, або направляє матеріали для проведення додаткової перевірки".

Частину 3 ст. 27 КПК України необхідно викласти в наступній редакції: "У виняткових випадках, коли потерпілий у справі про будь-який із зазначених у частині 1 чи 2 цієї статті злочинів є неповнолітнім, через свої фізичні або психічні вади, безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не може захистити свої законні інтереси, прокурор порушує справу і при відсутності скарги потерпілого, якщо при цьому відсутня скарга законного представника потерпілого. Справа, порушена прокурором, направляється для провадження дізнання чи досудового слідства, а після закінчення розслідування розглядається судом в загальному порядку. Така справа в разі примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним може бути закрита лише за згодою прокурора".

У КПК України необхідно закріпити положення про те, що про відмову слідчому у погодженні подання прокурор повинен виносити мотивовану постанову.

У КПК України необхідно закріпити правило, що при наявності в протоколі зауважень на неправильні дії, допущені під час обшуку, виїмки чи огляду, слідчий не пізніше двох днів повинен направити копію протоколу слідчої дії прокурору.

Із загального правила внесення подань тільки стороною процесу необхідно зробити винятки і доповнити ст. 348 КПК частиною другою, виклавши її в наступній редакції: "У необхідних випадках, коли хто-небудь з учасників з об'єктивних причин не може скористатися своїм правом на оскарження, апеляційне подання може бути внесено також прокурором, який не брав участь в розгляді справи у суді".

До КПК необхідно включити норму про те, що державне обвинувачення можуть підтримувати група прокурорів, а також про можливість заміни державного обвинувача в суді.

В КПК потрібно встановити такий порядок перевірки заяв та повідомлень про нововиявлені обставини, при якому буде виключена можливість прийняття неправильного рішення чи повторного зловживання.

Реалізація запропонованих автором пропозицій є перспективним напрямом удосконалення діяльності прокурора і ставить її на якісно новий рівень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бегма А. П. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів у кримінальному судочинстві / А. П. Бегма // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – К., 2005. – № 1. – С. 245–252.
2. Бегма А. П. Окремі питання цивільного позову в кримінальному процесі / А. П. Бегма // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 8. – С. 149–152.
3. Бегма А. П. Порухення прокурором кримінальних справ приватного обвинувачення / А. П. Бегма // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 6. – С. 147–150.
4. Бегма А. П. Участь прокурора у дослідженні доказів на стадії судового слідства / А. П. Бегма // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 9. – С. 171–174.
5. Бегма А. П. Процесуальний порядок прийняття рішення по заяві чи повідомленню про злочин / А. П. Бегма // Проблеми підвищення ефективності державного управління в правоохоронній діяльності : зб. матеріалів наук.-теорет. конф. присвяченої створенню Академії управління МВС. – К. : Академія управління МВС, 2006. – С. 179–181.
6. Бегма А. П. Проблеми здійснення прокурором кримінального переслідування / А. П. Бегма // Кримінальний процес України в контексті європейських стандартів судочинства : матеріали наук.-практ. конф. – К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2008. – С. 29–32.
7. Бегма А. П. Вказівки прокурора по розслідуваній кримінальній справі як форма його участі в доказуванні / А. П. Бегма // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. / уклад. Т. Д. Климчук. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. – 722 с. – С. 500–503.
8. Бегма А. П. Взаємодія слідчого і прокурора у забезпеченні прав і законних інтересів особи при провадженні слідчих дій / А. П. Бегма // Криміналістичне забезпечення розслідування та розкриття злочинів : наукові тези, доповіді та повідомлення. – К. : КИЙ, 2010. – С. 19–23.
9. Бегма А. П. Використання криміналістичних рекомендацій при здійсненні прокурорського нагляду за розслідуванням злочинів / А. П. Бегма // Правове і криміналістичне забезпечення розслідування окремих видів злочинів : сучасний стан, міжнародний досвід та перспективи розвитку : тези наукових доповідей та повідомлень круглого столу. – К. : НАВС, 2010. – С. 5–11.

АНОТАЦІЯ

Бегма А. П. Прокурор як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності.

– *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2011.

У дисертації розглядається комплекс теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з регламентацією в кримінально-процесуальному законодавстві діяльності прокурора. На підставі узагальнення літературних джерел, слідчої, прокурорської та судової практики в ході провадження по кримінальних справах виявлено шляхи її вдосконалення. Обґрунтовано пропозиції щодо поліпшення практичної діяльності прокурорів та внесено пропозиції щодо подальшого вдосконалення закону України “Про прокуратуру”, чинного КПК та проекту КПК України, які регламентують цю діяльність.

Ключові слова: прокурор, державне обвинувачення, кримінально-процесуальна діяльність, розслідування.

АННОТАЦИЯ

Бегма А. П. Прокурор как субъект уголовно-процессуальной деятельности. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика, судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел. – Киев, 2011.

В диссертации рассматривается комплекс теоретических и практических проблем, связанных с регламентацией в уголовно-процессуальном законодательстве деятельности прокурора.

Для обеспечения законности во время возбуждения и расследования уголовных дел органами дознания и досудебного следствия прокурор осуществляет надзор за исполнением законов в ходе их процессуальной деятельности. Проведенный анализ научной литературы и статистических данных дает основания сделать вывод о том, что отказ в принятии заявления или сообщения, укрытие преступлений от учета или несвоевременная их регистрация, необоснованный отказ в возбуждении уголовного дела или необоснованное его прекращение – вот основные нарушения, которые осуществляются на данном этапе уголовного судопроизводства.

Исходя из статуса прокуратуры как централизованной системы органов, отвечающих за исполнение законов в государстве в целом, и роли прокурора в уголовно-процессуальной деятельности в частности, в диссертации делается вывод о том, что основной функцией прокурора в досудебных стадиях уголовного

судопроизводства является надзор за исполнением законов органами дознания и досудебного следствия. Анализируя задания, возложенные на прокуратуру, а также требования уголовно-процессуального законодательства и ведомственных нормативных актов, делается вывод о том, что деятельность прокурора в начальной стадии уголовного процесса будет отвечать необходимому уровню, если он обеспечит возбуждение каждого уголовного дела, однако только при наличии на то законных поводов и достаточности оснований, предусмотренных ст. 94 УПК Украины. Обоснованность как возбуждения уголовного дела, так и отказа в этом – одно из неизменных требований, которые ставятся ко всем органам и должностным лицам, имеющим право принимать решение о возбуждении уголовных дел.

Полномочия прокурора утверждать обвинительное заключение, тем самым, соглашаясь с обвинением, выдвинутым органами расследования и в дальнейшем поддерживать это обвинение в суде, а также право давать указания по делу и возвращать его для производства дополнительного расследования, обязывают прокурора, в необходимых случаях осуществлять и процессуальное руководство расследованием.

В диссертации рассматриваются также вопросы возбуждения прокурором уголовных дел частного обвинения, в частности, право прокурора возбуждать уголовное дело при отсутствии жалобы потерпевшего.

Прокурор в суде выступает от имени государства как обвинитель. Его деятельность в судебном разбирательстве не должна быть предвзятой, осуществляться в одностороннем обвинительном аспекте, нацеленном исключительно на изобличение подсудимого во что бы то ни стало, даже несмотря на отсутствие достаточных доказательств.

Апелляционное и кассационное производства являются самостоятельными стадиями уголовного процесса и выступают формами контроля над судебной деятельностью нижестоящих судов. В суде апелляционной инстанции прокурор выступает как сторона процесса и поддерживает всеми предоставленными ему средствами государственное обвинение. В суде кассационной инстанции, оставаясь участником процесса со стороны обвинения, прокурор обвинение не поддерживает.

С учетом процессуальных особенностей производства в суде апелляционной и кассационной инстанций, возможно говорить о тактике участия прокурора в суде апелляционной инстанции и тактике участия прокурора в суде кассационной инстанции как о самостоятельных разделах тактики участия прокурора в рассмотрении судами уголовных дел.

Ключевые слова: прокурор, государственное обвинение, уголовно-процессуальная деятельность, расследование.

SUMMARY

Behma A. P. A prosecutor as the subject of criminal and procedural activities. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law. Speciality 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Court expertise; Operative-research activity. – National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2011.

The thesis highlights the complex of theoretical and practical problems concerning with the regulation in criminal procedure legislation of the prosecutor's activity. On the basis of literary sources generalization, investigative, prosecutor's and judicial practice in criminal cases the ways of its improvement are found out. Considered are suggestions concerning with the improvement of prosecutors' activity and the suggestions are made for further updating of "Ukraine's law of public prosecutor's office", the current draft of the Code of Criminal Process and the Code of Criminal Process project, which regulate this activity.

Key words: prosecutor, public prosecution, criminal and procedural activities, investigation.